

چاه بضاچه: از چاه‌های هفت‌گانه تبرک یافته

به دست پیامبر ﷺ در مدینه

بضاچه نام چاهی در مدینه، در محله بنی ساعده^۱، واقع در شمال غربی مسجدالنبی^{۲*} و نزدیک باب شامی^۳ بود. آن را بضاچه نیز خوانده‌اند.^۴ برخی حفر آن را به زن یهودی به همین نام نسبت داده و گفته‌اند که پس از پرسیدن آن، برخی از افراد بنی ساعده آن را دوباره حفر کردند.^۵ این چاه به جهت واقع شدن در محله بنی ساعده به چاه بنی ساعده نیز شهرت داشته است.^۶ برخی بضاچه را نام خانه‌ای متعلق به بنی ساعده دانسته‌اند که چاه آن نیز به همان نام مشهور است.^۷

گویند چاه به جهت قرارداشتن در مسیر سیلاب‌ها و نیز کم‌ارتفاع بودن منطقه آن، در معرض زباله‌ها و نجاسات اطراف قرار داشت، ولی به سبب زیادی آب، اثر آن ملموس نبود.^۸

آب چاه بضاچه بارها مورد استفاده پیامبر ﷺ بوده و گزارش‌هایی درباره نوشیدن آب آن، وضوگرفتن و مضمضه کردن توسط پیامبر ﷺ وجود دارد.^۹ برخی گزارش‌ها از شفابخش بودن آب چاه، به جهت استفاده پیامبر ﷺ از آن و متبرک شدن آب، خبر داده‌اند.^{۱۰} به نقلی پیامبر ﷺ به شست‌وشوی بیماران با آب چاه بضاچه، جهت استشفاء، سفارش می‌فرمود و گویا پس از انجام این کار، مریض از درد رها می‌شد.^{۱۱}

گویند حدیث مشهور نبوی «أن الماء طهور ما لم يتغير لونه او طعمه او ريحه»^{۱۲}؛ «آب پاک است مشروط به عدم تغییر رنگ، طعم یا بوی آن»، در کنار این چاه گفته شده است.^{۱۳}

در روایتی دیگر از پیامبر ﷺ در مورد جواز وضو با آب چاه بضاچه، با وجود ریخته شدن نجاسات در آن، سؤال شد و ایشان در جواب فرمود: «آب پاک است و چیزی آن را نجس نمی‌کند».^{۱۴} این دو روایت، به ویژه روایت

۹. مسند ابی یعلی، ج ۱۳، ص ۵۱۱؛ تاریخ المدینه، ج ۱، ص ۱۵۷؛ الطبقات، ج ۱، ص ۵۰۳، ۵۰۵.
 ۱۰. البلدان، ص ۸۴؛ معجم البلدان، ج ۱، ص ۴۴۲؛ امتاع الاسماع، ج ۷، ص ۲۵۱.
 ۱۱. الطبقات، ج ۱، ص ۵۰۵؛ انساب الاشراف، ج ۱، ص ۵۳۷.
 ۱۲. عمدة القاری، ج ۳، ص ۱۵۹.
 ۱۳. عوالی اللئالی، ج ۲، ص ۱۵.
 ۱۴. سنن ابی داود، ج ۱، ص ۲۳-۲۴؛ مسند الامام احمد بن حنبل، ج ۳، ص ۹۶؛ سنن ترمذی، ج ۱، ص ۴۵.

۱. المعالم الاثیره، ص ۴۹.
 ۲. التعریف بما أنست الهجره، ص ۱۵۷.
 ۳. رسائل فی تاریخ المدینه، ص ۱۶.
 ۴. عمدة القاری، ج ۲۲، ص ۲۴۳.
 ۵. انساب الاشراف، ج ۱، ص ۵۳۸-۵۳۷.
 ۶. معجم البلدان، ج ۱، ص ۴۴۲؛ سنن دارقطنی، ج ۱، ص ۲۵.
 ۷. مراد الاطلاع، ج ۱، ص ۲۰۲.
 ۸. تاریخ المدینه، ج ۱، ص ۱۵۶-۱۵۷؛ بهجة النفوس، ج ۱، ص ۳۰۸؛ وفاة الوفاء، ج ۳، ص ۱۳۰.

در این آثار است.

در قرن ۱۴ق. شاهین الجمالی، رئیس خادمان مسجد نبوی، دو باغ کنار این چاه را خرید. وی مسجد و حوضی در کنار این چاه بنا کرد و باغ یاد شده را برای تعمیر مسجد، چاه و حوض وقف کرد.^۹ خیاری، مدینه‌شناس معاصر، چاه را در بنایی متعلق به یکی از شهروندان مدنی به نام شریف زید گزارش کرده است.^{۱۰} بعدها شریف زید این باغ را وقف کرد.^{۱۱} نجفی، در مدینه‌شناسی خود، از ساختمان‌سازی در اطراف چاه و ویرانی آن در اثر بی‌توجهی خبر داده است.^{۱۲} این منطقه در توسعه مسجد و حرم نبوی در دوره ملک فهد (حک: ۱۴۰۲-۱۴۲۶ق.) تخریب شد.^{۱۳}

منابع

الام: محمد بن ادریس الشافعی (م. ۲۰۴ق.)، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۳ق؛ امتاع الاسماع بما للنبی من الاحوال و الاموال و الحفدة و المتاع: احمد بن علی المقریزی (م. ۸۴۵ق.) به کوشش محمد عبدالحمید النمیس، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۰ق؛ انساب الاشراف: احمد بن

۹. موسوعة امرأة الحرمين، ج ۴، ص ۷۷۷.

۱۰. تاریخ معالم المدینه، ص ۲۶۲-۲۶۳.

۱۱. مدینه‌شناسی، ص ۲۹۶.

۱۲. مدینه‌شناسی، ص ۲۹۶-۲۹۷.

۱۳. تاریخ معالم المدینه، ص ۲۶۳، «پاورقی ۱».

اخیر که به حدیث بشر بضاعه شهرت دارد، زمینه‌ساز مباحث فقهی متعددی در باب طهارت در منابع فقهی شده است.^۱

اندازه دهانه چاه در قرن سوم هجری ۷ ذرع (حدود ۳/۵ متر) و عمق آب آن، هنگام فراوانی آب، تا نصف قامت انسان بیان شده است.^۲ در قرن هشتم، عمق چاه، ۱۱ و اندی ذراع (حدود ۵/۵ متر) گزارش شده و عمق آب آن یک ذرع (حدود نیم متر) بیان شده است.^۳ برخی از معاصران نیز قطر چاه را ۵ ذرع (حدود ۲/۵ متر) و عمق آن را ۱۰ متر ذکر کرده‌اند.^۴

چاه در دوره‌های مختلف مورد توجه جغرافی‌دانان و جهانگردان بوده و با مختصات خاص هر دوره معرفی شده است: مجاورت با سقیفه بنی ساعده^۵، گنبد حجرالزیت^۶، واقع شدن در جهت غربی چاه حاء^۷، مجاورت با باغی به نام فیروزیه^۸ از ویژگی‌های مورد اشاره

۱. نک: الام، ج ۱، ص ۲۳-۲۵؛ المیسوط فی فقه الامامیه، ج ۱،

ص ۵۲؛ المغنی، ج ۱، ص ۲۵-۲۶.

۲. سنن ابی داود، ج ۱، ص ۲۳-۲۴.

۳. التعریف بما أنست الهجرة، ص ۱۵۷.

۴. مدینه‌شناسی، ص ۲۹۶-۲۹۷.

۵. معجم ما استعجم، ج ۱، ص ۲۵۵.

۶. رحلة ابن جبیر، ص ۱۵۷؛ رحلة ابن بطوطه، ج ۱، ص ۳۶۲.

۷. التعریف بما أنست الهجرة، ص ۱۵۷.

۸. میقات الحج، ش ۱۵، ص ۶۸، «الحرمان الشریفان فی کتاب

الحقیقة و المجاز».

يحيى البلاذري (م. ٢٧٩ق.)، به كوشش محمد باقر محمودي، بيروت، مؤسسة الاعلمي، ٣٩٤ق؛ البلدان: ابن الفقيه احمد بن محمد بن اسحاق (م. ٣٦٥ق.)، به كوشش يوسف الهادي، بيروت، عالم الكتب، ١٤١٦ق؛ بهجة النفوس و الاسرار: عبدالله المرجاني (م. ٩٩٩ق.)، به كوشش محمد عبدالوهاب، بيروت، دار الغرب الاسلامي، ٢٠٠٢م؛ تاريخ المدينة المنورة (اخبار المدينة النبويه): عمر بن شبة النميري (م. ٢٦٢ق.)، به كوشش فهد محمد شلتوت، قم، دار الفكر، ١٣٦٨ش؛ تاريخ معالم المدينة المنورة قديماً و حديثاً: احمد ياسين الخياري (م. ١٣٨٠ق.)، رياض، مكتبة الملك فهد، ١٤١٩ق؛ التعريف بما أنست الهجرة من معالم دارالهجرة: محمد بن احمد المطري (م. ٧٤١ق.)، به كوشش الرحيلي، رياض، دار الملك عبدالعزيز، ١٤٢٦ق؛ رحلة ابن جبیر: محمد بن احمد بن جبیر (م. ٦١٤ق.)، بيروت، دار مكتبة الهلال، ١٩٨٦م؛ رسائل في تاريخ المدينة المنورة: حمد الجاسر، رياض، دار اليمامة، ١٣٩٢ق؛ سنن ابي داود: ابوداود سليمان بن الأشعث (م. ٢٧٥ق.)، به كوشش سعيد اللحام، بيروت، دار الفكر، ١٤١٠ق؛ سنن الترمذي: محمد عيسى الترمذي (م. ٢٧٩ق.)، به كوشش عبدالوهاب عبداللطيف، بيروت، دار الفكر، ١٤٠٢ق؛ سنن الدار قطنی: علي بن عمر الدارقطني (م. ٣٨٥ق.)، به كوشش منصور بن سيد الشوري، بيروت، دار الكتب العلمية، ١٤١٧ق؛ الطبقات الكبرى: محمد بن سعد (م. ٢٣٠ق.)، بيروت، دار الصادر، ١٤١٨ق؛ عمدة القاري: محمود بن احمد البدراليعني (م. ٨٥٥ق.)، بيروت، دار احياء التراث العربي؛ عوالي اللئالي العزیزة فی الاحاديث الدينيه:

ابن ابي جمهور (م. ٨٨٠ق.)، به كوشش مجتبي عراقي، قم، سيد الشهداء، ١٤٠٣ق؛ المبسوط: محمد بن احمد السرخسي (م. ٤٨٣ق.)، بيروت، دار المعرفة، ١٤٠٦ق؛ مدينة شناسي: سيد محمد باقر نجفي، تهران، شركت قلم، ١٣٦٤ش؛ مرصد الاطلاع على اسماء الامكنه و البقاع: و هو مختصر معجم البلدان لياقوت: صفى الدين عبدالمومن بن عبدالحق (م. ٧٣٩ق.)، به كوشش علي محمد البجاوي، بيروت، دار الجيل، ١٤١٢ق؛ مسند ابي يعلى: احمد بن علي بن المثنى (م. ٣٠٧ق.)، به كوشش حسين سليم، بيروت، دار المأمون للتراث؛ مسند الامام احمد بن حنبل: احمد بن حنبل (م. ٢٤١ق.)، بيروت، دار الصادر، بی تا؛ المعالم الاثيره: محمد محمد حسن شراب، بيروت، دار القلم، ١٤١١ق؛ معجم البلدان: ياقوت بن عبدالله الحموي (م. ٦٢٦ق.)، بيروت، دار صادر، ١٩٩٥م؛ معجم ما استعجم من اسماء البلاد و المواضع: عبدالله بن عبدالعزيز البكري (م. ٤٨٧ق.)، به كوشش السقاء، بيروت، عالم الكتب، ١٤٠٣ق؛ المغني: عبدالله بن قدامه (م. ٦٢٠ق.)، بيروت، دار الكتب العلمية؛ موسوعة مرآة الحرمين الشريفين: ايوب صبري باشا (م. ١٢٩٠ق.)، القاهرة، دار الافاق العربيه، ١٤٢٤ق؛ ميقات الحج: نعيم ساليه، تهران، نمايندگی ولی فقيه در حج امور حج و زیارت؛ وفاء الوفاء باخبار دارالمصطفى: علي بن عبدالله السمهودي (م. ٩١١ق.)، به كوشش محمد محيي الدين عبدالحميد، بيروت، دار الكتب العلمية، ٢٠٠٦م.

مرتضى حسنى نسب و ابوالفضل ربانى

